

Muel van Bunge

Ik ben die ik ben

Paul van Gorcum

over zijn carrière
van meer dan zeventig jaar

© 2025 Muel van Bunge / Uitgeverij U2pi

Ik ben die ik ben.

Paul van Gorcum, over zijn carrière van meer dan zeventig jaar

Auteur: Muel van Bunge

Foto omslag: © ANP - foto: Bart Maat

Vormgeving: Jeroen van der Starre

Uitgeverij U2pi BV, Den Haag, www.uitgeveriju2pi.nl

Druk: Jouwboekdrukkerij.nl

ISBN: 978 94 9336 499 8

NUR: 671

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Geen enkel deel van dit boek mag worden gebruikt voor het trainen van kunstmatige intelligentie.

*Ik ben die ik ben
en men is mij eerbied verschuldigd
(en ik haaaat smurfen)*

Inhoudsopgave

Ter inleiding	9
1. Er valt geen parel uit mijn kroon	13
2. Hoe pak je de draad op?	41
3. 'Ik wil aan het toneel'	49
4. Een lange reeks van voorstellingen, gezelschappen en regisseurs	75
5. Toneel moet een moment van verrassing hebben	100
6. Paul als regisseur van amateurtoneelverenigingen	118
7. Liefde van moeder? Mwah	124
8. Leny, het Max Factor-meisje	129
9. Bijverdienen	139
10. De vriendschap met Ko van Dijk	149
11. Samenwerking met Joop van den Ende	158
12. Drang naar toneelvernieuwing nooit begrepen	166
13. Met gemengde gevoelens de studio's in	171
14. Ongeluk Leny, net terug in het theater	181
15. Gewapende vriendschap met Jacques Senf	186
16. Bassie & Adriaan	189
17. Ridder in de orde van Oranje-Nassau	193
18. Katholiek	195
19. Diplomaat in de dop	200
20. Trouw aan vrienden	203
21. Over het einde van het leven	206
22. De beste Sinterklaas	209
23. Christian van Grachten: 'Zet anderen in het zonnetje, dan straalt er altijd wel iets op jou af'	217
24. In het harnas	223
Oeuvre	227
Persoonsregister	249

Ter inleiding

Een biografie over Paul van Gorcum maken is als meedoen aan een toneelstuk. Voordat een gesprek op gang komt, word je meegezogen in een scène. Zoals de eerste keer dat ik het grindpad voor zijn villa in Noordwijk opreed. Het was tegen kerst 2018. Tijdens een diner in het Haagse Hotel des Indes met twee van zijn oude vrienden had Paul zich laten ontvallen dat een fan die zijn levensverhaal zou optekenen niets meer van zich liet horen. Die twee oude vrienden wisten wel iemand die dat werk zou kunnen volbrengen. Voor beiden had ik ruim twintig jaar geleden gewerkt en in die hoedanigheid ook kennisgemaakt met Paul van Gorcum.

Staande het diner werd ik gebeld en sprak ik met Paul af om te overleggen hoe we dit varkentje zouden gaan wasen. Zijn grindpad oprijdend zag ik Paul op een trapje staan voor het raam. Hij controleerde of de kerstversiering bij het raam wel goed hing. Tegelijk was zijn vizier gericht op wie nu eigenlijk zijn terrein betrad. Ach ja, nu zag hij het. Het was 'die Muel'.

Met een kleine act wilde hij uitvinden wat voor vlees hij ook alweer in de kuip had. Tot en met het serveren van de koffie, het ging in de vorm van een scène, waarin zijn echtgenote Leny een belangrijke rol speelde. 'Komen jullie in de keuken zitten', riep zij. 'Neen, wij zitten niet bij dagloners', toeterde Paul terug. Hun hulp in de huishouding grinnikte en wist wel beter. Leny bracht koffie met koek en vroeg of ik bleef voor de lunch.

Na het eerste gesprek was duidelijk dat we het levensverhaal van Paul van Gorcum te boek zouden stellen. Zijn jeugd jaren verliepen verbijsterend. Hij heeft een zeer belangrijke rol gespeeld in het klassieke toneel van de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw. Daarna heeft hij als stemacteur en vertolker van vele rollen in films, musicals en kinderfilms een stevig stempel gedrukt op de jeugd van miljoenen Nederlanders. Hij is zoveel meer dan de Baron Van Neemweggen uit Bassie & Adriaan of Gargamel uit de smurfen. Het is meer dan de moeite waard om hem om zijn hele oeuvre te blijven herinneren. Was hij groot geweest in de huidige tijd, met alle media van nu, dan was er allang een standbeeld voor hem opgericht.

Tijdens het maken van deze biografie was er weinig gelegenheid om wat Paul vertelde te 'factchecken'. Het verhaal van Paul is dus het verhaal van Paul. Het is zijn waarheid, ofwel: 'Ik ben die ik ben en men is mij eerbied verschuldigd'.

Muel van Bunge

Paul, de stem van Gargamel in De Smurfen (© ANP, Pim Ras)

1. Er valt geen parel uit mijn kroon

‘Als oudste zoon van mijn vader heet ik u hartelijk welkom op de begrafenis van Bert de Heiden. Ik sta hier niet om iemand te be- of veroordelen, dat laat ik aan iemand anders over. Maar aangezien ik zie dat er zoveel mensen als zijn vrienden naar zijn afscheid zijn gekomen, wil ik u vragen op te staan. Dan zal ik u voorgaan in het Onze Vader. Dan brengen we hem daarna naar een plek waar anderen over hem mogen oordelen.’

Met die woorden onthulde Paul van Gorcum op de begrafenis van zijn vader een goed bewaard geheim. Zijn vader was Bert de Heiden, een man die zich min of meer had doodgedronken na een weinig opbeurend leven. Hij had Pauls Duitse moeder, Anna Roth, eerst geschaakt, meegenomen naar Nederland en daarna in de steek gelaten. Hij liet haar achter met drie zoons. Het gezin had geen cent te makke, de Duitse moeder voelde zich in 1940 in Den Haag allerminst welkom. Toch meende Paul dat hij op de begrafenis van zijn vader moest spreken.

Sterker nog, hij heeft de begrafenis georganiseerd en de erfenis, hoofdzakelijk bestaande uit schulden, aanvaard.

Waarom stond hij op het spreekgestoelte tijdens de begrafenis? Zijn vader had zich weinig van zijn lot aangetrokken, of dat van zijn moeder en zijn twee broertjes. Pas toen hij op sterven lag in het ziekenhuis, had hij Paul via een medepatiënt laten bellen. Of hij hem wilde opzoeken.

‘Er valt geen parel uit mijn kroon als ik hem bezoek’, dacht Paul. ‘Aan dat ziekenhuisbed in de Rudolf Steinerkliniek in Den Haag ontdekte ik dat mijn vader een alcoholist was en dat dit zijn leven had verwoest. Als kind heb je daar geen besef van, zeker niet als je hem maar zo nu en dan ziet. Achteraf besef je pas, dat het wel vreemd is dat je moeder je naar je vader laat zoeken om zijn handtekening te zetten onder de kinderbijlagaanvraag. En dat je je vader dan meestal in een café vond. Je hebt als kind niet in de gaten dat je vader stevig drinkt. Ik heb met mijn vader niet meer besproken waarom hij zijn gezin in de steek had gelaten. ‘Ik wist dat je zou komen’, zei hij mij. Verder hebben we het aan het ziekbed eigenlijk vooral over koetjes en kalfjes gehad. Ik zag hoe slecht hij eraan toe was. Dat weerhield mij van meer diepgaande gesprekken. Later heb ik zijn vriendin, met wie hij zestien jaar heeft geleefd, wel gesproken. Maar het fijne over zijn huwelijk met mijn moeder heb ik nooit kunnen achterhalen. Het heeft mij ervan overtuigd hoe belangrijk het is dat kinderen opgroeien in een hecht gezin. Ik ben dan ook blij dat Leny en ik ruim 68 jaar getrouwd zijn en dat wij onze kinderen Katja en Robert goed in de wereld hebben kunnen zetten.’

‘Met mijn vader heb ik dus nooit goed besproken hoe het allemaal zo is gekomen. Ook niet op zijn sterfbed. Het gebroken huwelijk heeft wel grote invloed gehad op mijn leven. Opgroeien zonder vader is ingewikkeld. Als oudste zoon kreeg ik eigenlijk de vaderrol in het huishouden. Tot mijn 23ste heb ik thuis al mijn salaris op tafel gelegd. Ik kreeg een gulden per week zakgeld. Goed voor één bioscoopje of een pakje sigaretten. Pas toen ik verkering kreeg met Leny,

kreeg ik af en toe een tientje voor een avondje uit. In die tijd konden we eens kaartjes kopen voor een optreden van de wereldberoemde zangeres Tituskipa, die mijn moeder zo bewonderde. Wel moest ze dan alleen gaan, want die kaartjes kostten 25 gulden. Bij mijn trouwen waren mijn broers inmiddels op een leeftijd dat ook zij een baan hadden en gingen trouwen. Het ging financieel eindelijk goed. Mijn moeder kon toen ook goed leven van haar inkomen en haar spaarpot. Ik stond versteld dat zij al die voorgaande jaren überhaupt in staat was geweest om te sparen.'

Al met al had zijn vader hem weinig redenen gegeven hem lief te hebben. Vader Bert had immers kunnen weten dat zijn huwelijk grote kans had te mislukken. Laten we maar eens teruggaan naar begin jaren dertig van de vorige eeuw.

Van miljonairsdochter tot schoonmaakster

De vader van Anna Roth, Philipp, was als fabrikant van legeruniformen in de Eerste Wereldoorlog én van maatkleding voor de elite in Mainz miljonair geworden. Anna's broer Otto en zus Lisbeth werkten beiden in het familiebedrijf, net als Anna. Het gezin leefde in Darmstadt en nam een vooraanstaande positie in het maatschappelijk leven in. Het bijwonen en organiseren van soirées hoorde tot de dagelijkse routine. De Roth's behoorden tot de fine fleur van de Darmstadter samenleving.

Anna was geen buitengewone leerling en was veel liever thuis bij haar vader dan op school. In de kleermakerij van haar vader kwamen interessante bezoekers, onder wie operazangers, toneelspelers, schrijvers en allerhande societyfiguren. Het bedrijf groeide uit tot een kleermakerij met 26 personeelsleden. Philipp vond het goed dat Anna ook in het bedrijf werkte, al was een exacte functieomschrijving niet aan de orde. Later zou blijken dat Anna een talent had om met artistieke mensen om te gaan en vooral aan het begin van Pauls loopbaan kwam dit van pas. Binnen het familiebedrijf was het niet vreemd, dat Anna vaak gewoon aan het schoonmaken was, want iedereen, familie of niet, begon onderaan de ladder. Overigens stond de familie Roth te boek als diepgelovig.

Het liefdesleven van Anna was niet over rozen gegaan. Vader Philipp nam Anna en de andere gezinsleden graag mee naar voorstellingen in het theater. Het was een hecht gezin dat genoot van cultuur. Op haar 24ste werd Anna verliefd op Karl Kaiser, een bekende operazanger. Zij was aan hem voorgesteld na afloop van een optreden dat het gezin had bijgewoond. Hij bleek echter een bon vivant die allesbehalve monogaam was. Diep gefrustreerd verbrak Anna de verkering toen zij dit ontdekte, voorlopig genezen van de liefde. Pas twaalf jaar later werd zij weer verliefd op een man. Bert de Heiden, twaalf jaar jonger dan Anna, kwam bij de familie Roth de verwarming aanleggen. Zo liep Anna, inmiddels 38 jaar, hem tegen het lijf. Het was begin jaren dertig. Bert zag Anna als een buitenkans, maar vader Philipp achtte hem te min voor zijn dochter.